

EL PROCÉS DE NORMATIVITZACIÓ COM A FACTOR DE CANVI LEXICOSEMÀNTIC: EL VERB ASSABENTAR

JOSEP MARTINES PERES

Universitat d'Alacant

josep.martines@ua.es

ORCID: 0000-0002-0903-4456

RESUM

Aquest estudi s'insereix dins una recerca que analitza la influència de la norma lingüística en l'evolució del català contemporani. La recerca abasta els diversos components de la llengua (la pronúncia i l'ortografia, la morfologia, la sintaxi, el lèxic i la fraseologia). Ací estudiem la influència de la norma en l'evolució del lèxic: parem atenció sobre *assabentar*. Aquest verb va dins un grup important de paraules que, recuperades dels textos medievals, han assolit una freqüència d'ús important el català, particularment escrit i en registres orals de formalitat mitjana i alta. Mostrarem que *assabentar* havia caigut en desús a la darrerïa del segle XV, reapareix a començament del segle XX i ho fa amb accepcions i amb variants construccionals noves. El lector trobarà ací a) l'anàlisi de l'evolució de *assabentar* des de les primeres atestacions; b) la descripció de l'ús d'aquest mateix tipus lèxic en llengües veïnes (francès antic i encara ara en occità: *assavanter* i *assabentar*, respectivament); i c) l'enlairament de *assabentar*, l'arrelament del verb en els textos contemporanis, el desenvolupament de sentits nous i els canvis construccionals que ha experimentat, i, finalment, la reculada paral·lela de *enterar*.

MOTS CLAU: canvi lèxic i semàntic, normativització, semàntica diacrònica, *assabentar*, *enterar*, Pompeu Fabra.

THE PROCESS OF NORMATIVIZATION AS A FACTOR OF LEXICOSEMANTIC CHANGE: THE VERB ASSABENTAR

ABSTRACT

This study is part of a research project that analyzes the influence of the linguistic norm on the evolution of contemporary Catalan. The research covers the different components of the language (pronunciation and spelling, morphology, syntax, lexicon and phraseology). Here we study the influence of the norm on the evolution of the lexicon: we focus on *assabentar*. This verb belongs to an important group of words that, recovered from medieval texts, have reached a significant frequency of use in Catalan, especially in writing and in oral registers of medium and high formality. We will show that *assabentar* had fallen into disuse at the end of the 15th century but reappeared at the beginning of the 20th century with new meanings and constructive variants. The reader will find here a) the analysis of the evolution of *assabentar* since the first attestations; b) the description of the use of this same lexical type in neighboring languages (Old French and still today in Occitan: *assavanter* and *assabentar*, respectively); and c) the take-off of *assabentar*, the rooting of the verb in contemporary texts, the development of new senses and the constructive changes it has undergone and, finally, the parallel regression of *enterar*.

KEYWORDS: lexical and semantic change, normativization, diachronic semantics, *assabentar*, *enterar*, Pompeu Fabra.

Data de recepció: 29/vii/2024

Data d'acceptació: 28/viii/2024

Data de publicació: desembre 2024

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi que presentem ací s'insereix dins un projecte de recerca centrat a analitzar la influència de la norma lingüística en l'evolució del català contemporani.¹ Aquest projecte abasta els diversos components de la llengua (la pronúncia i l'ortografia, la morfologia, la sintaxi, el lèxic i la fraseologia); pretén d'avaluar en quina mesura la difusió del model normatiu i de l'estàndard que hi recolza ha actuat com un factor de canvi lingüístic des de les primeres dècades del segle XX ençà.

Seguint la drecera que hem obert en estudis anteriors (Martines 2021, Martines en premsa, Martines & Martínez-Martínez 2024; *vg.* també Martínez-Martínez 2020a, 2020b, 2021a, 2021b), ens ocupem ací de la influència de les propostes normatives sobre l'evolució del lèxic; específicament parem atenció sobre *assabentar*. Aquest verb es pot encabir dins un grup important de paraules que, recuperades directament dels textos medievals, han assolit una freqüència d'ús important en el català actual, particularment escrit i en registres orals de formalitat mitjana i alta.² Com provarem de mostrar ací, *assabentar* havia caigut

---

¹ Aquest estudi s'ha dut a terme en l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISICIVITRA] (Programa per a la Constitució i Acreditació d'Instituts Superiors d'Investigació Cooperativa d'Excel·lència de la Generalitat Valenciana, Ref. ISIC/012/042), i en el marc dels projectes, xarxes i grups de recerca següents: «El catalán antes y después de Pompeu Fabra (s. XVII-XXI). Impacto de la normalización sobre la evolución de la lengua catalana» (PID2021-128381NB-I00); el Grup de Recerca Group VIGROB-125 de la Universitat d'Alacant (UA); la xarxa de recerca en innovació en docència universitària «Lingüística de Corpus en entorns multilingües diacrònics. Aplicacions del Metacorpus CIMTAC» (Institut de Ciències de l'Educació de la UA, Ref. 4581-2018); i el Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció (Universitat d'Alacant, Ref. GITE-09009-UA); i «Observatori Multilingüe de la Variació Lingüística / Observatorio Multilingüe de la Variación Lingüística / Multilingual Observatory of Linguistic Variation [OMVALING]», Ref. PROMETEO/2023/006.

Vull agrair la col·laboració dels col·legues Cosme Aguiló, Anna Bartra, Teresa Cabré, Magí Camps, Nicolau Dols, Francesc Feliu, Isidor Marí, Joan Ferrer, Judit Freixa, Mar Massanell, Caterina Martínez-Martínez, Pere Navarro, Miquel Àngel Pradilla, Enric Ribes, Gemma Rigau, Carolina Santamaria, Ramon Sistac i Jordi Suïls.

Així mateix, agraesc les oportunes observacions de les persones que han avaluat aquest article, observacions que he provat d'atendre en aquesta versió final del text.

² Aquesta recerca es fonamenta en les dades obtingudes de fonts escrites; a mesura que s'avançarà en la constitució de corpus orals que incloguen registres informals, podrem avaluar amb més precisió la penetració i la integració en els usos col·loquials d'aquesta i d'altres propostes difoses per la llengua normativa.

Només com a il·lustració: la percepció expressada per parlants competents sobre el grau de naturalització de *assabentar* en el català informal de Catalunya és variable: n'hi ha que consideren que és un mot usual i no marcat com a propi de registres formals; n'hi ha que encara el perceben com a poc natural o poc espontani. L'edat i el grau d'exposició al model normatiu (per mitjà de l'ensenyament, els mitjans, la literatura...) podria ser un condicionant d'aquesta percepció: els parlants més joves tendeixen a veure'l com a paraula usual; els parlants més grans encara el senten com a mot nou, més o menys «natural». Aquesta tendència és més marcada a les Illes Balears i al País Valencià.

en desús a la darrereria del segle XV, va reaparèixer en els textos en la segona dècada del segle XX i ho va fer amb accepcions i amb variants construccionals noves, o almenys no coincidents amb les medievals.

Des de ben enjorn, Pompeu Fabra ja veia en la llengua antiga i en «les varietats rurals de la llengua parlada» fonts per a enriquir els recursos lèxics del català contemporani, en procés de normativització; *vg.* exemple (1) només com a il·lustració:

- (1) Quan s'inicià la renaixença literaria, la llengua parlada-s trobava massa castellanitzada i malmesa per poder ésser adoptada integralment com a llengua escrita, i tot seguit començava la tasca de purificar-la i de polir-la cercant de reemplaçar les paraules, les formes i les construccions jutjades dolentes, per d'altres trets de la llengua antiga o de les varietats rurals de la llengua parlada. (Fabra 1907: 352-369)³

Assabentar ens ha semblat un bon exemple (i reeixit) d'aquesta voluntat de purificar i polir la llengua amb la incorporació de materials poats en la documentació antiga: Fabra hi va veure una solució per a desplaçar el castellanisme *enterar*; presentava explícitament *assabentar* com a tal solució en textos en què reflexionava sobre el procés d'elaboració de la llengua literària, i el va incorporar a la seua pròpia prosa i a les obres normatives des de bon començament. Com veurem, la progressió en l'ús escrit de *assabentar* va ser intensa: l'índex de freqüència relativa que arriba a assolir, segons dades dels corpus textuais informatitzats, ja des de bell principi (segona dècada del s. XX) va per damunt de l'observat en la documentació medieval.

El lector trobarà ací a) l'anàlisi de l'evolució de *assabentar* des de les primeres atestacions medievals en català (§ 2), b) la descripció de l'ús d'aquest mateix tipus lèxic en llengües veïnes (concretament, en francès antic i encara ara en occità: *assavanter* i *assabentar*, respectivament; § 3), ús no prou atès pels nostres diccionaris etimològics; i c) l'enlairament de *assabentar*, l'arrelament del verb en els textos contemporanis, el desenvolupament de sentits nous i els canvis construccionals que ha experimentat, i, finalment, la reculada paral·lela de *enterar* (§ 4).

2. PRESENT I PASSAT DEL VERB ASSABENTAR

Com avançàvem adés, el verb *assabentar* havia caigut en desús durant l'edat moderna i s'ha incorporat als usos contemporanis. Dit amb dades: els corpus textuais digitalitzats mostren que *assabentar*:

³ Sobre els criteris de Fabra en l'establiment de les propostes normatives, v. Lamuela & Murgades (1984), Segarra (1985), Solà (1987), Costa (2007), Ginebra & Solà (2007), Ferrando (2018).

a) Va tenir un cert ús en català des de les primeres atestacions del s. XIV^a fins a les darreres, al s. XV^b, quan deixa de comparèixer al CICA: 12 ocurrencies, que representen una *fpmw*⁵ no gaire alta d'1,461.

b) Va caure en desuetud durant l'edat moderna i fins a primeria del s. XX: 0 ocurrencies al CIGCMod. Durant aquest període, fa excepció algun cas de *assabentar* en textos arcaïtzants de la Renaixença com aquest d'Antoni de Bofarull en la coneguda antologia que va editar ell mateix:

- (2) De tòt ço que es menestèr/ á aquèlla solemnitat/ apercebiscátsvos bè,/ é ramettatsnos trellat/ de la ordinació que heu fèt,/ perque *siam assabentats*/ Nos é l'abat de Poblet. (Bofarull 1858: 489)

c) Irromp en l'ús escrit en la segona dècada del s. XX: segons dades del CTILC, les primeres atestacions d'aquesta etapa són del 1915. Observem que *assabentar* torna amb una *fpmw* d'11,120, de bon començament ja força més alta que la medieval, i arriba a assolir una *fpmw* del 22,140 al llarg del període que abasta de 1915 a 2020. El *DDL*C situa la freqüència de *assabentar* en la posició de mot 'bastant usual' dins l'escala 'molt usual', 'usual', 'bastant usual', 'poc usual' i 'inusual'.⁶

Corpus	Cronologia	Nombre d'ocurrencies	<i>fpmw</i>
CICA	s. XI-XIII	0	0
	s. XIV	1	0,442
	s. XV	11	3,272
Total		12	1,461
CIGCMod	s. XVII-1831	0	0
CTILC	1912-1921	62	11,120
	1922-1931	199	27,345
	1932-1941	204	30,998
	1942-1951	103	27,664
	1952-1961	131	19,422
	1962-1971	111	15,095
	1972-1981	156	19,307
	1982-1991	171	19,416
	1992-2001	243	15,912
	2002-2011	229	21,219
	2012-2020	435	24,673
Total		2044	22,140

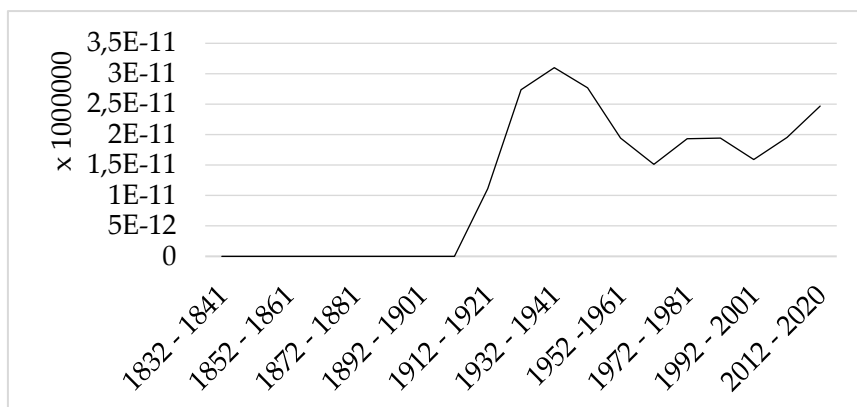
TAULA 1. Evolució de l'ús del verb *assabentar* des de l'edat mitjana, segons dades extretes del CICA, del CIGCMod i del CTILC.

⁴ Les lletres *a* o *b* que poden aparèixer darrere la xifra romana dels segles volen dir 'primera meitat del segle' o 'segona meitat del segle', respectivament.

⁵ *Fpmw* 'freqüència relativa per milió de paraules'.

⁶ El *DFreqüències* li reconeix una freqüència d'ús a) de 519, la mateixa de mots com ara *escampat*, *fallar*, *festival*, *millorament*, *pedagogia*, en la llengua no literària (vol. 1) i b) de 573, la mateixa de mots com ara *dictar*, *formació*, *humitat*, *prescindir* o *reixa*, en la llengua literària (vol. 2).

La gràfica de línia 1 mostra més plàsticament aquestes mateixes dades sobre el desenvolupament cronològic contemporani de *assabentar* des de les primeres atestacions de l'any 1915 fins al 2020:

GRÀFICA 1. Evolució de l'ús del verb *assabentar* segons dades extreïdes del CTILC entre 1915 i 2020.

Tenim un testimoni lexicogràfic primerenc de *assabentar* en el diccionari de rims de Lluís d'Averçó (c. 1390): hi apareix dues vegades, encara que, com és propi d'aquesta obra, sense informació semàntica ni gramatical:

- (3) *Absenta, aperenta, enpremta, escalenta, asabenta* / T devan a en fi de dicció, ab n denant la dita t, la qual n sona ab ajustament de e plenisonant, las quals letras fan lur terminació en enta. *Fraudulenta, sabenta, assabenta*. (Torcimany: 39, 134)

Hem d'esperar l'arribada del s. XIX per tornar a trobar notícies de *assabentar* en els nostres diccionaris. De bon començament, aquestes obres incorporen la variant *assabençar*,⁷ tota sola o amb *assabentar*, i amb la marca de ant; és el *DAladern* (1904) el primer a incloure només aquesta segona variant i sense cap marca cronològica.⁸

- (4) a. *Assabensar* 'v. a. ANT. Hacer saber. Conscium facere' (*DBelvitge* 1803-1805)
 b. *Assabensar* 'v. a. ANT. Fer saber, noticiar. Hacer saber, noticiar. Nuntio, as' (*DLabèrnia* 1839-1840)
 c. *Assabensar* 'a. ant. Notícies' (*DDyM* 1847)
 d. *Assabençar* 'v. a. y sos derivats: V. *Assabentar*' (*DAladern* 1904)
Assabentar 'v. a. y sos derivats: fer saber, innovar, ensenyar, ilustrar. Molt usat en los Pyreneus y'l Llenguedoch. Es de a prefixa y *sabent* sabi' (*DAladern* 1904)
Assabentat, da 'adg., sabi, intelligent, ilustrat' (*DAladern* 1904)
 e. *Assabentar* 'v. a. fer assaber' (*DBulbena* 1905)

⁷ El *DECat* (s.v. *saber*, 557b: 36) explica aquesta variant com a derivat de *sabença*; com veurem més avant, el primer a inventariar-la sembla que fou el *DBelvitge* (*assabensar* 'v. a. ant. Hacer saber. Conscium facere', d'on degué passar al *DLabèrnia* (*assabensar* 'v. a. ant. Fer saber, noticiar. Hacer saber, noticiar. Nuntio, as') i al *D'Aguiló*. No en tenim referència documental, fora dels diccionaris aplegats en els exemples de (4); sí que deu haver tingut més vida en occità (v. més avall l'apartat 3).

⁸ A remarcar la localització geogràfica que en dona el *DAladern* (1904): «Molt usat en los Pyreneus y'l Llenguedoch».

- f. *Assabensar y assabentar* 'v. a. Ant. Fer sapiguer, noticiar alguna cosa. Hacer saber, noticiar' (*DSalvat* c 1910)
- g. *Assabentar* 'v. a. ant. Hacer saber, noticiar, notificar' (*DRoviraVirgili* 1923)
- h. *Assabentar* 'Fer saber. enterar, noticiar. INSTRUIRE, INFORMER' (*DPal·las* 1927)

Els diccionaris diacrònics comencen a donar testimoni de *assabentar* amb el *DAguiló*. Aquest l'incorpora també en un article encapçalat per la variant *assabensar*: «*assabensar* [*asabensar*], *assabentar* 'fer saber'»; dona entrada pròpia al participi («*assabentat* [*asabentat*] 'instruïdo, enterado'») i n'ofereix documentació medieval d'Eiximenis i del *Tirant*:

- (5) Per Deu *asabentat* sobre la cosa que li es revelada. (Eiximenis, *Dotzè del Crestià*, c 467, *DAguiló*)⁹
- (6) Lavors que ja es *asabentada* que es en dampnació. (Eiximenis, *Angels U.*: 27, 1392, *DAguiló*)
- (7) E cregué que Tirant faria fer d'ella una cruel sentència perçó com sabia que *era stat asabentat* per Plaerdemavida. (*Tirant IV*: 212)

El *DCVB* incorpora *assabentar* com a 'innovar, fer sabedor' d'una cosa; cast. *enterar* i, a més de la mateixa referència del *Tirant*, n'hi afegeix:

- (8) *Eren estats assabentats* que en aquell dia algú d'ells devia pendre mort. (Pere IV, *Crònica*: 358, s. XIVb, *DCVB*)
- (9) E que d'açò *assabentets* totes les persones que en son servey són. (Rocam, *Medic.*: 61, a 1379, *DCVB*)
- (10) Un hom qui anà a la Ràpita per *asabentar* les monjes que si venien les galees del Rey que encontinent vinguessen. (Miret, *Templers*: 590, a 1404, *DCVB*)

El mateix *DCVB* feia una observació rellevant per als nostres objectius: «aquest mot arcaic ha estat restaurat en el llenguatge literari modern»; i en donava una atestació de primeria del s. XX de Joaquim Ruyra del 1920:

- (11) No valia la pena d'haver tornat en si per a *assabentar-se* de tal desgràcia. (Ruyra, *Pinya de rosa II*: 223, 1920, *DCVB*)

Les dotze ocurrences del CICA, comptabilitzades adés en la taula 1 i en la gràfica 1, presenten *assabentar* amb el mateix significat i amb el mateix patró sintàctic:¹⁰

⁹ Mantenim les referències bibliogràfiques preses d'altres fonts i no s'inclouen en la bibliografia d'aquest article.

¹⁰ En la formulació de les definicions seguim la metodologia del *DDL*C, adaptada als usos que ofereixen les fonts despullades. Algunes definicions i patrons sintàctics han estat reelaborats d'acord amb els sentits i les construccions observades en els materials estudiats ací. S'ha fet provant d'aplicar, amb algun canvi considerat necessari, les convencions del *DDL*C. Ens remetem a les orientacions incloses en la «Presentació» (> «Estructura i components del diccionari») d'aquesta obra, d'accés obert (<<https://dcc.iec.cat/ddlci/scripts/#>>).

- (12) '[Algú, un mitjà, un element, un fet]₁ fer saber a [algú]₂ [un fet, un esdeveniment, una qüestió, un tema desconeguts]₃' [N₁ V (N₂) (de N₃/que, com V_{ind3}); [N₁ V (N₂) de N₃] (N₁[humà, mitjà, element, fet]; N₂[humà]; N₃[fet, esdeveniment, qüestió, tema]]

Tot i la migradesa de les dades, convé advertir que d'aquestes 12 ocurrències, més de la meitat (concretament 7, 58,33 %) corresponen a textos de llenguatge administratiu, 4 a prosa narrativa (33,33 %) i 1 (8,33 %) a un tractat religiós:

- (13) Hon, con Nós vullam e desigem que-l dit fet se faça, pus trobats que sens escàndel ne perill pot venir a acabament, per ço deym e manam a vós que, ab acort de poques pressones a les quals ho comanets en gran secret, ordonets bé e sàviament la manera que devets tenir en los affers dessusdits, en manera que per res no-s puxa errar, e que secretament ne *asabentets* mísseu Ramon de Monpahó. (*Documents de la Cancelleria d'Alfons III*: doc. 20)
- (14) Mas, com lo plor dels uylls materials sia testimoni del plor del cor e alguns se provóchan a plorar ab plors forans, vull *asabentar* vostre devot propòsit en quina forma vos procuraretz lo dit plor. (Canals s. d.: 78ra)
- (15) E darets, si us és en plaer, al patró de lahut portador de la present, lo qual havem fet per *asabentar-vos* d'aquesta nova, huyt florins. Açí-s diu que dotze fustes són deça Barberia per dampnificar les mars. (*Epistolari de la València medieval*: carta 94)
- (16) Tenints encara per algunes parts hòmens de bona fama e vertaders per *ésser assabentats* de l'estament del dit regne. (*Epistolari de la València medieval*: carta 97)
- (17) Per relació de hun bon hom qui per lo regent, la governació e per nosaltres era tramés en aquelles parts, singularment *siam assabentats* que-ls hòmens dels lochs de Setaygües, de Yàtova, hoc encara del loch e Foya de Bunyol [...] han exprés manament del dit comte. (*Epistolari de la València medieval*: carta 97)
- (18) Senyor, creem *siats assabentat*, per letres e en altra manera, com, exhigents nostres peccats, havem penúria de forment per les grans seccades e sterilitats que dos anys ha passats són stades en tot Aragó e [en] aquest regne e en Cathalunya. (*Epistolari de la València medieval*: carta 84)
- (19) Segons de aquestes coses creem que-n *serets assabentat* per informació que us trameten, o us deuen trametre, los dits surrogat de governador e justícia, per aquells reebuda dels qui en açò foren presents, vehents e oents. (*Epistolari de la València medieval*: carta 115)
- (20) Per ventura, elles se n'exirien no *assabentada* la dita prio[re]ssa. (*Epistolari de la València medieval*: carta 161)
- (21) E açò, senyor, cové que sia fet secretament, en manera que lo vostre adversari no-n *sia assabentat*. (*Decameron Cat.*: 381)¹¹
- (22) E nós, qui res no y sabem, ne porem portar punició, de la qual serem dignes si lo marquès no n'*asabentam*. (*Curial*: 45)
- (23) Ell no feya ne ordonava cosa alguna que primerament la Güelfa no n'*assabentàs*. (*Curial*: 41)
- (24) E cregué verdaderament que Tirant faria fer d'ella una cruel sentència, per ço com sabia que *era stat asabentat* per Plaerdemavida y per la cara contrafeta del negre que havien mesa en la galera. (*Tirant*: 1379)

¹¹ Cf. l'original italià: «e questo convien che sia sì segretamente fatto, che il vostro avversario nol sappia» (Giovanni Boccaccio, *Decameron*, vol. 2, p. 27).

El *DECat* (s.v. *saber*, 557: 49a-36b) estudia *assabentar* breument i sucosament: constata l'ús medieval d'aquest verb amb materials del *DAGuiló* i del *DCVB*. Es refereix a l'existència de variants paral·leles en el domini occità: tot i que el qualifica com a «mot poc freqüent» en aquesta llengua, en dona notícia d'ús medieval en la *Cansó de la Crozada* (v. 8204) i contemporani del provençal (Mistral, *Mireio*) i del gascó (*DPalay*, s.v. *assabentà*, ~*entat*); en canvi, considera que és «molt estès en els parlars judeocastellans».¹² Acaba amb una referència al retoromànic («(as)sapchenter, ~*apiantar* 'far sapere'»). Cal remarcar particularment que

a) reporte la inclusió del verb en la *Gramàtica de la lengua catalana* (1912: 255) de Pompeu Fabra com a equivalent de l'espanyol «hacer sabedor, enterar» i amb el suport de dues citacions medievals: la primera del *Tirant* i la segona del *Decameron català* (cf. també més amunt els exemples 24 i 21); i

b) finalment que, en la línia del *DCVB*, advertisca que «des de c. 1920 aquest verb torna a ser molt usat, i, si bé encara serva per a bastants algun regust de mot molt savi, es pot i convé usar-lo sense escrúpol i sense exageració».¹³

3. EL VERB ASSABENTAR EN FRANCÈS I EN OCCITÀ

Tot i que el *DECat* no se'n fa ressò, el *FEW* (s.v. *SAPÈRE*, 196a-b) ja incloïa el verb *assavanter* (s. XV) i *asçavanter* (s. XVI) 'instruire, informer' en francès mitjà i en varietats d'oïl vives (poit. 'poitevin' i bgât. 'bas-gâtinais';¹⁴ Bressurie i Parthenay —al nord de Poitiers—, Alençon i Bellême —a Normandia). Situa *assavanter* en l'occità al s. XV i en algun parlar contemporani (Niça); inclou, a més, la variant *assabensar* 'avertir, informer' en bearnès antic.

No trobarem atestacions antigues del francès *assavanter* al *Dictionnaire Étymologique de l'Ancien Français* (DÉAF), que abasta des de l'any 842 fins a mitjan s. XIV; en canvi, no manca al *Dictionnaire du Moyen Français* (DMF), que comprèn precisament des del 1330 al 1500: aquest diccionari el documenta al s. XV i el presenta com a transitiu i en dues accepcions, que corresponen a dues variants construccionals: *Assavanter* qqn (de qqc.) 'Informer (qqn de qqc.)' i *Assavanter* qqn que 'Faire savoir à qqn que'. El *DGodefroy* (1881; s.v. *assavanter*) en presentava atestacions en documentació de tipologia variada (textos administratius i literaris

¹² El CORDE ofereix 15 ocurrences de *asabentar* en castellà entre 1427 i 1553: la primera en la traducció de l'*Eneida* feta per Enrique de Villena, catalanoparlant i molt connectat a la cultura catalana; els altres 14 casos apareixen en la *Traducción castellana del Libro de El Kuzari de Yehudah Halevi* (1450; 3 ocurrences), en el *Libro de las oraciones. Ferrara Ladino Siddur* (1552; 7 ocurrences) i en la *Biblia de Ferrara* (1553; 4 ocurrences). El *Diccionario del castellano del siglo XV en la Corona de Aragón* (DiCCA XV) n'acull una ocurrencia (*asaventando*) precisament en el *Arte cisoria* del mateix Enrique de Villena (1424).

¹³ Recordem que el volum VII del *DECat* en què Coromines explica açò es va publicar l'any 1987 (s.v. *saber*).

¹⁴ Cf. *assavanter* 'v. act. Informer. Assavanter quelqu'un de quelque chose' i *assavanter* (s') 'v. pr. S'informer. S'assavanter d'un fait', al *Dictionnaire du patois du Bas-Gâtinais* de Puichaud (1893).

en prosa i vers), sota les variants *assavanter*, *asav~*, *asçav~*, *assçav~* i *assaventer*, des de la darrerria del s. XV fins a la primeria del s. XVII, i amb el significat de 'mettre en état de savoir, faire connaitre, informer, instruire'; segons explica, en francès «ce mot utile était encore usité au commencement du XVIIIe siècle». De fet, no l'inclou ja la primera edició del *D'Académie* (1694). Tot i així, el suplement de Carpentier (1766; també al *DÉAF*) al *Glossarium de Du Cange* encara aplegava *assavanter*, d'on enviava a *SCIBILIS* (*assavanter* 'faire savoir, avertir. Voy. SCIBILIS. Sup.'). Podem pensar, doncs, que *assavanter* ha tingut en francès una vida més activa del que s'havia observat, si més no entre els ss. XV-XVII, amb recialles en algun parlar contemporani.

Ha estat (o és) «poc freqüent» *assabentar* en occità? L'occitana *Cansó de la Crosada* (s. XIIIa) ens forneix les tres atestacions fins ara més antigues d'aquest verb. La primera, ja adduïda pel *DRaynouard* (1844); cf. també *DLevy* (1894):

- (25) Eu vos vulh d'aitant *assabentar*/ Que la batalla er abans del avesprar. (*Crosada*: v. 3001)
- (26) E laïns en la vila son be *asabentatz*,/ Ez an los trabuquetz tendutz et atempratz. (*Crosada*: v. 8204)
- (27) So ditz Rogers Br.: «Totz los *asabentatz*./ Que si negus fahia en aisso que mandatz,/ Per totz temps tan cant viva sia dezeretatz». (*Crosada*: v. 9080)

Assabentar és en els versos i en la prosa de la preceptiva poètica del segle següent (s. XIVa):

- (28) Per que-us volem *assabentar*,/ E-us suppleyam e-us requirem,/ que-l dit jorn qu'assignat havem,/ vos veyam say tant gent garnitz/ [...] Qui mostra qui deu parlar; que essenha que deu hom parlar; cuy *assabenta* ab cuy deu hom parlar. (Anglade 1919: 12, 88)
- (29) So que fas se pot representa/ Ez enaysi nos *asabenta*. (Anglade 1926: 109)

Sense voluntat ni possibilitat d'exhaustivitat, vet ací atestacions occitanes de *assabentar* que hem pogut despullar en documentació de registre administratiu dels ss. XIV i XV.

- (30) E nos demoran sols an frontiera que tot jorn doptam que venho sub nos, quar aisi *nem assabentat*. (Lalou 2018: 59, 37-62)
- (31) Et plus lor demostreren que ilh *eran estat* *assabentatz* que la gleya de Sadilhac era ses guobern laqual era de la hobedienssa del rey nostre sire, ella dicha gleya era en perill per los Angles la pressan e si era preza sia a perdecio de totz lo pays. (Cazenave 1876: 424, 421-481)
- (32) Cars et grans amix, cum lo Ve jorn del present mes nos avem presa la vila de la Reola e tenhiam assetiat lo castel e *siam assabentatz* per gens dignas de fe que los engles se metto en esser de far gran amas et apells per nos portar batalha a soccorre al dic Castel. (Compayré 1841: 263)
- (33) Per nos *fon assabentatz* ab letra en que y foc termes lodit Pey deu Tastet e Br. deu Cassanhau a Condom a XI de ottobre. (Gardère 1897: 55)

El *Dictionnaire d'ancien occitan auvergnat* (Olivier 2009) ens n'aporta testimonis fins a la darrerria del s. XV:

- (34) *Assabentar* 'v.tr. informer (qn). «los senhors cossols mandatz per lui et *assabentatz* qu el volia esser payatz dels dos jours que avia vaquat en las besonhas dels cossols et de la viala» (1421, *CConsSFlour* 32,41r); «que hom ne fassa *assabentar* mossenhor» (1469, *DConsSFlour* 5/1, 6v); «s. Johan Aymeric jove di que seria bon de anar dever lo rey et lo *assabentar* dels affayres de la vila melhor que de far ladita composition» (1469, *DConsSFlour* 5/1, 18v)'. (Olivier 2009: s.v. *assabentar*)

El retrobem en els versos del poeta gascò Pey de Garros (Leitora, Gers; 1528-1581) a la segona part del s. XVI:

- (35) Los jorns, qui tornan per compas,/ Entre etz déu Seño parlamentan,/ E las neyts no s'en cāran pas,/ Mes l'ua s'*assabentan*. (Berry 1997: 140-141)¹⁵

La tradició lexicogràfica occitana ha mantingut *assabentar* com a entrada i com a definidor. Vet-ne ací una mostra des del s. XIXa fins als diccionaris normatius contemporanis:

- (36) a. *Asabentar* 'instruire, informer' (*GRochegude* 1819)
 b. *Asabentar* 'v. a. *Assabensar*, anc. cat. Faire savoir, instruire, informer. V. *ensabentar* et *sab*~, R.'; *asabentat* 'adj. et p. vl. Appris. V. *ensabentat* et *sab*, R.' (*DHonnorat* 1846)
 c. *Asabenta* 'v. a. *asabentar*, instruire, informer, faire savoir. Ety., à, et *sabent*, savant. (*Dazaïs* 1877)
 d. *Assabenta*, *assaventa*, *saventa* '(rom. *asabentar*, v. fr. *assavanter*), v. a. Instruire, informer, v. *estruire*. *Assabènte*, ~entes, ~ento, ~entan, ~entas, ~ènton. «Se poudias m'*assaventa* de ço que se passo alin», F. Mistral.'; s'*assabenta* 'v. r. S'instruire. «Nou i a nat que nou s'*assabènte*', G. d'Astros'; *assabenta*, *assabentat* (L), *ado* 'part. Informé, ée, instruit, ~uite. «Es *assabenta* sus tout, 'il est connaisseur en tout'». R. à, *sabènt*'; *assaventa* 'v. *assabenta*' (*DMistral* 1878)
enfourma '[...] Informer, v. *assabenta*' (*DMistral* 1878)
estruire, *enstruire* '[...] v. a. Instruire, v. *assabenta*, *ensigna*' (*DMistral* 1878)
 e. *Connaisseur* 'm. couneisseire en tout, *assabentat* sus tout' (*DPiat* 1894)
instruire 'a. *assabenta*, fa *sabent*, *assiensia* (pr.), *assensia* (l.), *escoulia*, *enduca* (pr.), *rejeta*, *estruire*, *estrusi* (g.), *estruse* (g. b.); qui t'en a instruit, cal t'en a rendut *sabent*; il l'instruisit de tout, lou faguèt sapient' (*DPiat* 1894)
instruisant 'adj. *assabentaire*' (*DPiat* 1894)
 f. *Assabenta* 'va. instruire' (*DPichot* 1902)
informer 'va. *enfourma*, *assabenta*' (*DPichot* 1902)
instruire 'va. *estruire*, *assabenta*' (*DPichot* 1902)
ransigna 'V. *assabenta*' (*DPichot* 1902)
renseigner 'va. *rensigna* | Se ~ vr. s'*assabenta*' (*DPichot* 1902)
versé, ée 'adj. *assabenta*, *ado*' (*DPichot* 1902)
 g. *Assabentà* 'v. Instruire; informer' (*DPichot* 1932)
assabentat, ~ade 'adj. Instruit; informé, ~e' (*DPalay* 1932)

¹⁵ Cf. la traducció francesa que en fa l'editor en nota: «Les jours, qui tournent en mesure, devisent entre eux du Seigneur, et les nuits ne s'en taisent pas, mais s'*instruisent* l'une l'autre» (nota 82, p. 140).

- h. *Ascenciar* (s') 'v. r. S'instruire, devenir savant. Syn. *s'assabentar*' (DALIBÈRT 1966)
- i. *Assabentar* '(v. tr.) informar (R. III, 367); far assaber. *Assabentatz-me sus çò que se passarà*'; *assabentar* (s') 's'informar. *S'assabentèron pas coma cal*'; *assabentat*, -ada 'informat, -ada (que sap a qué se'n téner)' (DCATALAUSA 2002)
- j. *Assabentar* 'vt. (de *sabent*) ensenyar; instruir; instruir; informar; entresenhar; escoliar' (DMORÀ 2013)
- k. *Assabentar* 'v. (s. XIII) informer' (DGLO 2008-2016)

La *Basa Textuala per la lenga d'Òc* (BaTelÒc), que, com s'explica a l'«Acuèhl», «recampa d'òbras escrichas de mai d'un genre (roman, teatre, poèsia, conte, premsa...) del sègle XIXen a l'ora d'ara» pot servir-nos de referència del manteniment de *assabentar* en l'occità actual, si més no, escrit:

a) Sobre un total de 3.372.139 de *tokens* del corpus BaTelÒc, *assabentar* hi presenta 126 oc.; això fa una *fpmw* de 37,36501.

b) El càlcul de *fpmw* permet advertir diferències entre les varietats dialectals; heus ací les dades de més a menys freqüència relativa: sembla que minva com més avancem cap a l'occident i cap a migjorn:

Varietats	<i>fpmw</i>
Llemosí	130,822
Alvernès	105,680
Provençal	58,537
Llenguadocia	30,866
Gascó	14,014

TAULA 2. Freqüència per milió de paraules (*fpmw*) de *assabentar* en les varietats occitanes. Segons dades extretes de la BaTelÒc.

4. ENLAIRAMENT DE L'ÚS I CANVI SEMÀNTIC I SINTÀCTIC DEL VERB ASSABENTAR

Certament Fabra havia inclòs *assabentar* ja en la *Gramática* del 1912 i en dos altres apartats, a més del citat pel *DECat*. En el paràgraf 151 (p. 206), el trobarem dins un dels exemples sobre l'omissió de les preposicions *a*, *de* i *en* davant *que* conjunció en els textos antics: precisament l'exemple tret de la *Crònica* del Magnànim que hem reproduït adés en (8). En el paràgraf 188 (p. 263), dedicat a la formació de verbs provinents d'adjectius, explica l'origen de *assabentar* com a derivat de *sabent*:

- (37) *Mitjq mediano, amitjanqr romediar; prim delgado, aprimar adelgazar; sabent sabedor, assabentqr hacer sabedor, enterar.* (Fabra 1912: 263)

Posteriorment, retrobarem *assabentar* al *Dortogràfic* (1917) (38) i al *DGLC* (1932), en aquest darrer, a més d'incloure-l'hi amb un article propi (39), ja el fa servir en les definicions o en els exemples de mots i locucions diversos (33a-i):

- (38) *Assabentar* 'verb Ia' (DORTOGRÀFIC 1917)
 (39) *Assabentar* 'v. tr. Informar, fer sabedor (algú) d'alguna cosa, donar-li'n notícia' (DGLC 1932)

- (40) a. *Advertir* 'v. tr. Avisar, *assabentar* (algú) d'alguna cosa que li convé saber' (DGLC 1932, s.v. *advertir*)
- b. *Carta oberta* 'l'adreçada a un particular que és publicada al mateix temps en els diaris per a *assabentament*¹⁶ de tothom' (DGLC 1932, s.v. *carta*)
- c. *A cient de (tal o tal)* 'loc. prep. Tenint-ne aquest plena coneixença, estant-ne *assabentat*' (DGLC 1932, s.v. *cient*)
- d. *Estar al corrent* 'no estar endarrerit en els pagaments deguts, en una feina, FIG. estar *assabentat* del que passa' (DGLC 1932, s.v. *corrent*)
- e. *Pas* 'm. FIG. Acte; ESP. gestió, diligència, que es fa per obtenir alguna cosa. No puc fer un pas que ell no se n'assabenti,¹⁷ que ell no el blasmi. Vaig fer passos per informar-me'n' (DGLC 1932, s.v. *pas*)
- f. *Pregunta* 'f. Proposició amb què fem conèixer a algú el que desitgem saber i li demanem alhora d'assabentar-nos-en. Fer una pregunta indiscreta. Em van assetjar a preguntes' (DGLC 1932, s.v. *pregunta*)
- g. *Reconèixer* 'v. tr. Examinar (algú o alguna cosa) per *assabentar-se* de la seva identitat, estat, naturalesa, circumstàncies, etc.' (DGLC 1932, s.v. *reconèixer*)
- h. *Quan ell hi va jo ja en torno* 'quan ell arriba a *assabentar-se'n*, capacitar-se'n, etc., jo ja fa temps que hi he arribat' (DGLC 1932, s.v. *tornar*)
- i. *A so de trompetes* 'loc. adv. De manera que tothom se n'assabenti' (DGLC 1932, s.v. *trompeta*)

Fabra farà ús de *assabentar* al llarg de tota la seua producció. A més de les ocurrencies ja reportades en la *Gramàtica* (1912) i en els diccionaris (*Dortogràfic* 1917, DGLC 1932) (vg. més amunt els exemples 38-39), el buidatge de les *Obres completes* incloses en el Portal Fabra, ens permet comptar-ne fins a 45 en els textos del Mestre; hi apareix bé metalingüísticament¹⁸ bé directament integrat en la seua prosa. En els casos en què apareix dins el discurs de Fabra, *assabentar* hi pren sobretot dues accepcions: la més freqüent, amb la construcció pronominal i, com s'ha dit adés en nota (vg. més avall la nota 17), no aplegada pel DGLC; en reproduïm tot seguit algun exemple que il·lustra els contextos gramaticals en què es fa trobadora:

- (41) I. 'Adquirir coneixement [d'un fet, d'un esdeveniment, d'una qüestió, d'un tema]:' ([N1 V_{PRON} (de N₂/que V_{ind2})] (N₁[humà]; N₂[fet]))
- a. Llavors ell s'*assabentà* del triomf del seu company. (Fabra 1925: 760)
- b. Confesso que la designació del S.[r.] Hurtado, de la qual *em vaig assabentar* per la premsa, em va sorprendre en gran manera. (Fabra 2008: 643)
- c. Per una estudianta catalana que ha passat uns dies a Prada, *m'he assabentat* que feia molt de temps que no havia rebut cap lletra meua. (Fabra 2008: 671)
- d. No sé pas a hores d'ara si el català posseeix els dos mots que cerqueu, traducció del *béryl* i del *périt* del poema de Valéry. Si hagués pogut anar a París com em pensava, hauria mirat si allí trobava el mitjà d'*assabentar-me'n*. (Fabra 2008: 702)

¹⁶ *Assabentament*, derivat no inclòs al mateix DGLC.

¹⁷ *Assabentar-se*, variant pronominal no inclosa al mateix DGLC.

¹⁸ Quan és un ús metalingüístic, hi pot aparèixer com a mot aïllat o dins exemples de la llengua contemporània o en fragments de la llengua antiga.

El segon ús més freqüent en els escrits de Fabra és el transitiu, l'únic que fins ara hem atestat en la llengua medieval (*cf.* més amunt els exemples 13-24):

- (42) II. '[Algú, un mitjà, un element, un fet]₁ fer saber a [algú]₂ [un fet, un esdeveniment, una qüestió, un tema desconeguts]₃' [N₁ V (N₂) (de N_{3/que} V_{ind3})] (N₁[humà, mitjà, element, fet]; N₂[humà]; N₃[fet, esdeveniment, qüestió, tema])
- Si l'escriptor, *assabentat* que cal rebutjar l'ús de la preposició *a* en els complements directes [...] evitaria fàcilment d'incórrer en el castellanisme en qüestió. (Fabra 1919-1947: 245)
  - Nosaltres creiem que convindria que tots els catalans *fossin assabentats* dels principals trets pels quals la nostra llengua es separa de la castellana. (Fabra 1919-1947: 552)
  - Ens ha apesarat vivament la lectura d'una carta oberta que ens ha estat adreçada per un mestre de Barcelona, en la qual *ens assabenta* de les nombroses incorreccions de llenguatge d'una obreta de publicació recent, *Els viatges de Gulliver*. (Fabra 1919-1947: 412)
  - El context *ens ha assabentat* que, amb aquella denominació, es designava aquesta república antillana. (Fabra 1919-1947: 689)
  - Demà veuré en Bosch Gimpera, que ha tornat a Perpinyà. Ja us informaré del que em digui de les seves gestions a Londres, si és que ja no *n'esteu assabentat* per haver-hi pogut parlar en el seu pas per París. (Fabra 2008: 455)

Hi ha algun cas en què *assabentar* arriba a prendre el sentit de [III], no aplegat al *DGLC* ni al *DIEC*:

- (43) III. 'Adquirir coneixements [sobre una qüestió]₂' (N₁ V_{PRON} de N₂) (N₁[humà]; N₂[qüestió])
- La gent triga tant ací a *assabentar-se* de tot allò que concerneix la correcció gramatical. No cal sinó pensar en els *doncs* causals i en els *quins* relatius que encara es troben amb tanta de freqüència àdhuc en periòdics de la capital. (Fabra 1919-1947: 552)

En una carta manuscrita i signada el 1919 pel mateix Pompeu Fabra i Josep Carner, *assabentar* pren el sentit de [IV], tampoc recollit després al *DGLC* ni al *DIEC*:

- (44) IV. '[Una institució]₁ passar a tenir coneixement de la informació continguda [en un document, en un informe, en una llei]₂' ([N₁ V_{PRON} de N₂] (N₁[institució]; N₂[document]))
- Molt senyor nostre: *assabentat* l'Institut de la Llengua Catalana dels Estatuts i circular acompanyatòria de la Societat Catalana de Filologia creient unànimement incompatible, per la identitat del pla, l'actuació en aquella projectada Societat amb l'exercida en [el] nostre Institut, espero que en el terme de dos dies, a comptar de la data de demà, ens fareu conèixer quina és la vostra opinió entre les dues corporacions. (Fabra 2008: 280)¹⁹

¹⁹ Els editors de *l'Epistolari* expliquen que, «tot i que cosignada per Pompeu Fabra, no estem segurs que la lletra manuscrita sigui fabriana (sí que ho és, en canvi, la signatura). És probable que la lletra sigui de Josep Carner». *Cf.* amb una carta molt semblant del 1921 signada per Fabra però escrita per un secretari: «L'Institut s'ha enterat de la petició d'exemplars de la seva versió de "MIREIA" la primera edició de la qual està ja agotada» (Fabra, *Epistolari*, 1921, p. 285).

A més d'haver incorporat *assabentar* als seus propis usos lingüístics, no podem menystenir el fet que precisament *assabentar* és esmentat pel mateix Fabra com a exemple de la utilitat de la llengua antiga per a corregir castellanismes contemporanis i per a fonamentar les seues propostes. Un dels fragments que potser més clarament i sintèticament ho mostra és aquest de les *Converses filològiques*:

- (45) Sovint, davant un arcaisme, veiem gent protestar indignats contra les invencions dels escriptors actuals./ Un dia m'escometia un periodista català demanant-me d'on ens havíem tret el mot *assabentar*, que ell jutjava, d'altra part, absolutament superflu, puix que ja tenim el mot *enterar*, que li semblava perfecte. Un altre dia llegíem en un diari madrileny una correspondència barcelonina en què l'autor feia saber als seus llegidors castellans que aquí ens dedicàvem a inventar paraules i posava com exemple el mot *acomiar*, que no era, segons ell, sinó una imitació desgraciada del *congédir* francès.../ *Assabentar* i *acomiar* són, no cal dir-ho, dos mots ja usats pels nostres escriptors medievals:/ «<...> en aquella hora ella se tingué per morta e cregué verdaderament que Tirant faria fer d'ella una cruel sentència per ço com sabia que era stat assabentat per Plaerdemavida...» Tirant lo Blanch, cap. CDI. «Per què us dehim e manam expressament... que... acomiadets los dits tres frares preycadors <...>», Lletra de Pere III al governador del Roselló, del 1384. (Fabra 1919-1947: 149-150)

Atén i recrimina els abusos que observa en la reintroducció de mots antics, *assabentar* inclòs, en el català que es provava de redreçar:

- (46) *Freturar*, *frisança*, *freturós*, no tenen res a veure amb *anhelar*. *Freturar* = *mancar d'una cosa*. No *freturar* = no *caldre*. Són mots, com *recolzar* i *assabentar*, dels quals s'usa i abusa, sense necessitat o errada. (Fabra 1934-1935: 971)

Aquesta opció decidida de Fabra per *assabentar*, com a alternativa genuïna davant el castellanisme *enterar*, tant en els seus usos com en el cos normatiu, degué tenir a veure amb la difusió intensa i ràpida que va experimentar aquest verb, com hem vist en § 2 (particularment, *vg.* quadre 1 i gràfica 1). Ben enjorn el trobarem en l'obra d'escriptors rellevants de Catalunya, com ara Carles Riba (1915, 1918, 1919, 1920),²⁰ Magí Morera (1915), Emili Vallès (1916), Josep Carner (1917, 1918, 1920), Joaquim Ruyra (1919, 1920), Lluís Nicolau d'Olwer (1920), Marià Manent (1920), Josep M. Folch i Torres (1920), Josep M. López-Picó (1922), Prudenci Bertrana (1923)... I una mica més tard, en escriptors de les Illes: Maria-Antònia Salvà (1917), Llorenç Riber (1929), Llorenç Vilallonga (1931), Josep Sureda Blanes (1963)...; i del País Valencià: Ernest Martínez Ferrando (1918, 1926), Francesc Almela (1927), Carles Salvador (1928), Artur Perucho (1929), Josep Pascual Tirado (1930), Joaquim Reig (1930), Xavier Casp (1952), Joan Fuster

²⁰ La xifra correspon a la datació que ofereix el CTILC com a primera aparició de *assabentar* en l'obra de cada autor que esmentem. Quant als autors valencians, hi afegim a més datacions que trobem al CIVAL.

(1955)... La taula 3 mostra els índexs de freqüència de *assabentar* segons les diverses varietats territorials:

Varietats	Nombre d'ocurrències	<i>fpmw</i>
Nord-Occidental	244	37,958
Valencià	249	29,806
Balear	176	25,051
Septentrional	21	25,029
Central	1353	19,451
Alguerès	1	8,741
Total	2044	22,140

TAULA 3. Freqüència d'ús del verb *assabentar* en les varietats territorials del català, segons dades extretes del CTILC.

La difusió de *assabentar* es manifestà en l'aparició d'accepcions que van més enllà de les prescrites per la norma o de les observables en l'ús del mateix Fabra (vg. més amunt l'exemple 32). Poden servir de referència les marcades com a no normatives i atestades en autors de l'època pel *DDL*C (s.v. *assabentar*, 1c, 2, 3).²¹

Les primeres atestacions de *enterar* en català són dels darrers anys del s. XVI o ja del s. XVII, sobretot, en documentació juridicoadministrativa o en contextos que s'hi acosten:

- (47) Perquè estiguessen los diputats ben *enterats* del lloc, enviaren dos assessós seus. (d'Antoni Simon i Tarrés 1991: 160)
- (48) Se puga replicar y consultar moltes voltes fins que sa real magestat reste *enterat* de la veritat del fet. (Sans i Travé 1996: 402a)
- (49) Desijaven *enterar-se* bé del fet y en lo demás que ell procurarà de administrar justícia. (Sans i Travé 1997: 26b)
- (50) Per ocular inspecció, y altrament *nos enteràrem* de moltes coses que convenien per a la bona direcció de la dita població. (Guinot Rodríguez & Ardit Lucas 2017: 1866)
- (51) Lo señor official se volgué molt ben *enterar* del fet. (Lozano 2012: 426)

²¹ Les reproduïm ací del *DDL*C: •1c. [N_{1i} V N₂/Vinf_{2i}/que Vind₂ (a N₃)] (N₁[humà, mitja, element, fet]; N₂[fet, esdeveniment, qüestió, tema]; N₃[humà]) Informar^{1b} ['[Algú, un mitjà, un element, un fet]₁ fer saber [un fet, un esdeveniment, una qüestió, un tema desconeguts]₂']. ~ *un secret*. «[...] no ens sobtarà el dia que el telègraf ens *assabenti* la consumació del primer acte d'aquesta imminent tragèdia» [Nadal (1928): 32, p. 52]; •2. [N₁ VPRON (de N₂) (amb N₃)] (N₁[humà]; N₂[humà, qüestió, tema]; N₃[humà]) Informar^{2a-se} ['Procurar-se informació [d'algú, d'una qüestió, d'un tema d'interès]₂'] «El minyó s'assabentà amb l'un o amb l'altre del passat de la noia, del que era i deixava d'ésser» [Cayrol (1961): N, p. 93]; i •3. [N₁ V N₂ (en/sobre/per a/de N₃)] (N₁[ensenyament, humà, escrit, explicació]; N₂[humà]; N₃[disciplina, tècnica, acció]) Instruir^{2a} ['Donar les informacions necessàries a [algú]₂ perquè procedeixi correctament [en una disciplina, en una tècnica, en una acció]₃'] «Assabentà'm de ciència i saviesa, | car en tos manaments tinc confiança [Cardó (1948) [T]: p. 311], [...] àdhuc sofrint tan terrible patir, no volgué deixar passar aquella avinentesa sense instruir-nos, i assabentar-nos per la salvació» [Carner (1917) [T]: 23, p. 49].

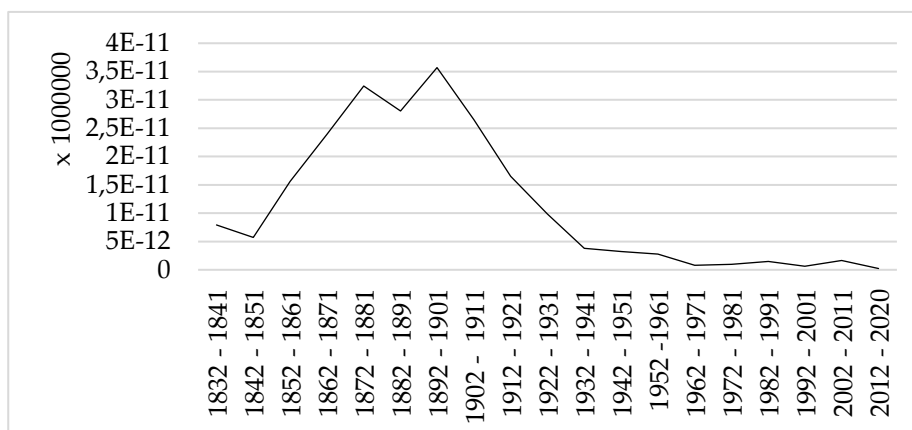
Com mostra la taula 4, al llarg de l'edat moderna *enterar* havia anat augmentant en l'índex de freqüència: des d'una sola ocurrència a la darrerria del s. XVI, que representava una *fpmw* del 0,615 fins a un 35,697 a la darrerria del s. XIX.

Corpus	Cronologia	Ocurrències	<i>fpmw</i>
CICA	s. XI-XV	0	0
	s. XVI	1	0,615
CIGCMod	s. XVII	18	4,416
	s. XVIII	20	6,100
	1800-1831	4	10,175
Total	s. XVII-1831	42	5,421
CTILC	1832-1841	4	7,890
	1842-1851	2	5,703
	1852-1861	7	15,612
	1862-1871	28	23,930
	1872-1881	60	32,462
	1882-1891	66	28,061
	1892-1901	76	35,697
	1902-1911	100	26,524
	1912-1921	92	16,500
	1922-1931	68	9,838
	1932-1941	25	3,798
	1942-1951	12	3,223
	1952-1961	19	2,774
	1962-1971	6	0,815
	1972-1981	8	0,990
	1982-1991	13	1,476
	1992-2001	9	0,639
	2002-2011	19	1,620
	2012-2020	4	0,226
Total	1832-2020	618	6,694

TAULA 4. Evolució de l'ús del verb *enterar* des de l'edat mitjana, segons dades extretes del CICA, del CIGCMod i del CTILC.

Des de llavors, la davallada de *enterar* ha estat intensa i simètrica a l'ascens de l'ús de *assabentar*; cf. més amunt les dades de la taula 1. Convé remarcar la coincidència d'aquesta davallada amb la difusió de la norma lingüística a l'entorn de la segona dècada del s. XX:

Aquest retrocés en l'aparició de *enterar* en el CTILC es pot veure de manera més plàstica en la gràfica de línia 2:

GRÀFICA 2. Evolució de l'ús del verb *enterar* segons dades extreptes del CTILC entre 1915 i 2020.

No podem obviar que el verb *enterar* apareix en textos de Fabra dels primers anys de la seua activitat. Vet-los ací:

- (52) *Entereu-vos* dels llibres que successivament han anat servint d'obra de text de tal o qual assignatura, i ja sabeu els noms dels catedràtics que successivament l'han explicada. (Fabra 1893: 121)
- (53) I la pronunciació figurada de les veus *guerre* i *guérir* és *gherre* i *ghérir*, com si els lectors fossin italians o aguessin d'estar *enterats* de les convencions empleades en el diccionari d'en Littré. (Fabra 1893: 134)
- (54) «Acentos. —Hay en francés tres acentos, que hemos ya indicado al hablar de las diversas ées. —Haremos una observación importante. El acento es en francés más bien ortográfico que prosódico» (l'alumne es queda tan *enterat*). (Fabra 1893: 142)
- (55) Tot fullejant-la, un die que vaig anar a can Bastinos a *enterar-me* dels preus d'algunes obres de text, vaig trobar-hi molts paràgrafs qu'em semblava que ja avia llegit. (Fabra 1893: 147)
- (56) Des de aquí, per un efecte de perspectiva, nosaltres catalans ens imaginem tot lo món *enterat* de les nostres coses. (Fabra 1893: 631)
- (57) Avui m'han dit que s tracta de crear a Barcelona una Escola Politecnica. *Entera-ten*. [...] I en Cortada? Es encara a Barcelona? Si [hi] es, dona-li forces expressions i *entera-l* de la meua feina aquí dalt. (Fabra 1901: 88)

Després de la *Gramática de la lengua catalana* (1912), *enterar* és ja sempre objecte de correcció; en aquesta línia, hi ha sis referències a aquest verb en les *Converses Filològiques* entre 1919 i 1924 i una altra en el discurs pronunciat a l'Ateneu de Barcelona (1924) sobre la depuració del català. Reproduïm aquestes referències per il·lustrar dins quina tipologia de castellanismes situava Fabra aquest verb:

- (58) Hi ha, encara, castellanismes, com *enterar*, que solament ens són revelats per llur absència en els textos antics i pel fet de trobar-hi les idees que avui denoten expressades constantment per altres mots; castellanismes, doncs, la descoberta dels quals exigeix un estudi pregon de la llengua. (Fabra 1919-1947: 137)
- (59) En la revista a què ens referíem en les converses anteriors, els castellanismes, per exemple, són tan abundosos com les faltes d'ortografia: –mots com *alambrades*, *envio*,

empar, tonteries, extribacions (amb x!), hermosa, sèrio, inquebrantable, ensimismat, lograr, entregar-se, enterar-se. (Fabra 1919-1947: 330)

- (60) Els castellanismes són abundosos en la mitja plana examinada per la nostra alumna. Hi figuren bastants de mots espanyols, com *otorgar, enterar, entregar, plumada, xiste, excluir*. (Fabra 1919-1947: 383)
- (61) Construccions com *tenir que*, a no ser que, *per lo demás*, i tants de mots castellans o híbrids, com *entregar, enterar, averiguar, lograr, alentar, recaudar, plaç, aclaració, estribació*. (Fabra 1919-1947: 392)
- (62) Es podria fer una llarga llista amb els mots que, malgrat haver estat denunciats com a castellanismes, continuen essent usats normalment en el català de les nostres publicacions: *entregar, enterar, apoiar, alentar, averiguar, desempenyar, empenyar-se, carèixer, favorèixer, emplear, aquilatar, aclaració, abasteixedor, aconeixement, plaç, etc.*, etc. (Fabra 1919-1947: 600)
- (63) També nombrosíssims, hi ha els castellanismes que cap tret exterior no assenyala com a tals; així, *espuma, sombra, prenda, garganta, isla, iglésia, hetxura*, i tants d'altres noms femenins en *a*, que és una terminació comuna al català i a l'espanyol; o bé, *empenyar, enterar, entregar, apoiar, alentar, alcançar, quebrantar*, i tants d'altres verbs en *ar*, que és també una terminació comuna a ambdues llengües. (Fabra 1901: 275)

I encara dues referències més amb el mateix objectiu de correcció en *La Publicitat* ja del 1928:²²

- (64) Quant al lèxic (a part d'algun mot o expressió usats impròpiament, tals, *suplir*, com a equivalent de *reemplaçar*, o *cercles informes*) hi ha dos castellanismes: *enterar* per *informar* (o un seu sinònim) i *alentador* per encoratjador [...] [nota 1] Li fem aquest advertiment perquè la setmana passada senyalàvem en el treball publicat alguns errors que convenia que el lector veiés ensems amb llur context (recordem, ara, un *enterar*), els quals n'havien desaparegut. (Fabra 1928: 207, 209)

5. CONCLUSIONS

- a. El verb *assabentar* va tenir presència d'ençà del segle XIVa fins al XVb en català, sobretot en documentació de caire juridicoadministratiu; a la darrerria del segle XV va caure en desús i es recupera amb índexs de freqüència fins i tot més grans que els de l'edat mitjana a la primeria del segle XX, com a proposta de la llengua normativa per a desplaçar el castellanisme *enterar*.
- b. *Assabentar* és un bon exemple del paper que ha fet la llengua medieval com a font per a l'enriquiment dels recursos expressius del català contemporani.
- c. Pompeu Fabra va prendre una posició activa i explícita en la recuperació del verb *assabentar*, posició que degué afavorir l'expansió del verb.
- d. *Assabentar* comença a prendre sentits nous i a experimentar canvis construccionals des del mateix moment en què se'n difon l'ús.
- e. Paral·lelament, *enterar*, atestat en català des dels darrers anys del segle XVI, ha reulat intensament en els usos escrits contemporanis.

---

²² Recordem, ni que siga només de passada, que «*Fer (a) saber*», «*fer/ ésser sabedor (o sabidor)*» són construccions sinònimes, antigues i encara vives.

- f. *Assaventer* és verb conegut en francès fins a l'edat moderna; així mateix, el germà *assabentar* ha tingut i té en occità una freqüència remarcable.
- g. Aquesta recerca sobre la influència de la llengua normativa en l'evolució del lèxic català haurà de completar-se en un futur amb la constitució i l'aprofitament de corpus orals que incloguen registres informals.

BIBLIOGRAFIA

Fonts documentals

- BaTelÒc* = *Basa Textuala per la lenga d'Ò* [en línia]. Tolosa: CLLE-ERSS, Universitat de Tolosa, Jean Jaurès [Consulta: 12/12/2023]. Disponible a: <<http://redac.univ-tlse2.fr/bateloc/>>.
- CICA = Torruella Casañas, Joan, Pérez-Saldanya, Manuel & Martines Peres, Josep (dirs.), *Corpus informatitzat del català antic* (CICA) [en línia]. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona [Consulta: 22/04/2024]. Disponible en: <<http://cica.cat/>>.
- CIGCMOD = Martines Peres, Josep & Martines Peres, Vicent (dirs.), Antolí, Jordi & Sánchez, Elena (dirs. adjunts), *Corpus informatitzat de la gramàtica del català modern* (CIGCMOD) [en línia]. Alacant: ISIC-IVITRA, Universitat d'Alacant [Consulta: 24/06/2024]. Disponible a: <<http://www.ivitra.ua.es>>.
- CIVAL = Acadèmia Valenciana de la Llengua, *Corpus Informatitzat del Valencià* (CIVAL) [en línia]. Disponible a: <<http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp>> [Consulta: 24/06/2024].
- CORDE = Real Academia Española, *Corpus diacrónico del español* [en línia]. Disponible a: <<http://www.rae.es/>> [Consulta: 24/06/2024].
- Crosada* = *La chanson de la croisade contre les Albigeois* ([1875 [s. XIII)], ed. de Paul Meyer, París, Librairie Renouard.
- CTILC = Rafel i Fontanals, Joaquim (dir.), *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* [en línia]. Institut d'Estudis Catalans. Disponible a: <<http://ctilc.iec.cat/>> [Consulta: 08/12/2023].
- Curial* = Anònim (2007 [1445-1448]), *Curial e Güelfa*, ed. d'Antoni Ferrando, Toulouse, Anacharsis.
- D'Académie* = *Dictionnaire de l'Académie Française* [en línia]. Disponible a: <<https://www.dictionnaire-academie.fr/>> [Consulta: 24/06/2024].
- D'Aguiló* = Aguiló i Fuster, Marian (1914-1934), *Diccionari Aguiló*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- D'Aladern* = Aladern, Josep (1905), *Diccionari popular de la llengua catalana*, Barcelona, Francisco Baxarias Editor.
- D'Alibert* = Alibert, Louis (1966), *Dictionnaire Occitan-Français d'après les parlers languedociens*, Tolosa de Llenguadoc, Institut d'Estudis Occitans.
- D'Azaïs* = Azaïs, Gabriel (1877), *Dictionnaire des idiomes languedociens*, Besiers, J. Delpech, imprimeur-éditeur.
- DBelvitge* = Belvitges, Josep, Esteve, Joaquim & Juglà y Font, Antoni (1803-1805), *Diccionario catalán-castellano-latino*, 2 vols., Barcelona, Imp. de Tecla Pla.
- DBulbena* = Bulbena Tosell, Antoni (1905), *Diccionari català-francès-castellà*, Barcelona, Stampa d'en Francesch Badia.

- DCantalausa* = Combàs, Loís (o Joan de Cantalausa) (2002), *Diccionari general occitan*, Rodez, Edicions Cultura d'Oc.
- DCVB* = Alcover Sureda, Antoni Maria & Moll i Casanovas, Francesc de Borja (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear* [en línia]. Palma: Moll [Consulta: 24/06/2024]. Disponible a: <<https://dcvb.iec.cat/>>.
- DDL* = Rafel i Fontanals, Joaquim (dir.), *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, Institut d'Estudis Catalans [en línia]. Disponible a: <<https://dcc.iec.cat/ddlci/scripts/index.html>> [Consulta: 24/06/2024].
- DDyM* = M. Y M., D. (1847), *Diccionario catalán-castellano y vice versa*, Barcelona, Agencia Médica Catalana.
- Decameron Cat.* = Bocaccio, Joan (1964 [1429]), *Decameron. Traducció catalana publicada segons l'únic manuscrit conegut (any 1429)*, Barcelona, AHR.
- DECat* = Coromines i Vigneaux, Joan (1980-2001), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial/La Caixa [en línia]. Disponible a: <<https://decat.iec.cat/>> [Consulta: 24/06/2024].
- DFreqüències* = Rafel i Fontanals, Joaquim (dir.) (1996-1998), *Diccionari de freqüències*, 3 vols., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- DGLC* = Fabra i Poch, Pompeu (1932), *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia.
- DGLO* = Academia Occitana (2008-2016), *Diccionari general de la lenga occitana* [en línia]. Disponible a: <<http://www.academiaoccitana.eu/diccionari/DGLO.pdf>> [Consulta: 24/06/2024].
- DGodefroy* = Godefroy, Frédéric Eugène (1880-1902), *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, Paris, F. Vieweg.
- DHonorat* = Honorat, Simon Judas (1846-1847), *Dictionnaire provençal-français ou Dictionnaire de langue d'oc ancienne et moderne*, Digne, Repos Imprimeur-Libraire-editeur.
- DiCCA XV* = Leal Galceran, Coloma (dir.), *Diccionario del castellano del siglo XV en la Corona de Aragón*, Universitat de Barcelona [en línia]. Disponible a: <<http://ghcl.ub.edu/diccxv/>> [Consulta: 24/06/2024].
- DÉAF* = *Dictionnaire Étymologique de l'Ancien Français*, Heidelberger Akademie der Wissenschaften Romanisches Seminar der Universität Heidelberg [en línia]. Disponible a: <<http://www.deaf-page.de/fr/index.htm>> [Consulta: 24/06/2024].
- DIEC* = Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62/ Enciclopèdia Catalana. [en línia] <<https://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 24/06/2024]
- DLabèrnia* = Labèrnia, Pere (1839), *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Estampa dels Hereus de la V. Pla.
- DLevy* = Levy, Emil (1909), *Petit dictionnaire provençal-français*. Heidelberg. [Ed. facsímil de Culture Provençale et Méridionale, Marcel Petit, Raphèle-les-Arles, 1980].
- DMF* = *Dictionnaire du Moyen Français*, ATILF CNRS-Université de Lorraine. [en línia] <<http://www.atilf.fr/dmf>> [Consulta: 24/06/2024].
- DMistral* = Mistral, Frédéric (1878-1886), *Lou Tresor dóu Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français*, Ais de Provença, Delagrave.
- DMorà* = Morà, Pèir (2013), *Diccionari tot en gascon*, Cressé, Editions des regionalismes.
- Documents de la Cancelleria d'Alfons III* = Rodrigo Lizondo, Mateu (2013), *Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó: Textos en llengua catalana (1291-1420)*, València, Universitat de València.

- DOM = Stempel, Wolf-Dieter (dir.), Claudia Kraus, Renate Peter M.A., Monika Tausend (2009), *Dictionnaire de l'occitan médiéval*. [en línia] <<http://www.dom.badw-muenchen.de/index.htm>> [Consulta: 24/06/2024].
- DOrtografic = Fabra i Poch, Pompeu (1917), *Diccionari ortogràfic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- DPal-las = Vallès i Vidal, Emili (1927), *Diccionari català-castellà-francès*, Barcelona, Llibres del Mirall.
- DPalay = Palay, Simin (1991), *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes* (Bassin Aquitain), París, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.
- DPiat = Piat, Louis (1894), *Dictionnaire français-occitanien*, 2 vols., Montpellier, Imprimerie Centrale du Midi.
- DPichot = de Fourvières, Xavier (1902), *Lou Pichot Tresor: dictionnaire provençal-français & français-provençal*, Avinyó, J. Roumanille.
- DRaynouard = Raynouard, François J. M. (1838 i 1840), *Lexique roman ou dictionnaire de la langue des troubadours comparés avec les autres langues de l'Europe latine*, 2 vols., París, Chez Silvestre, Libraire.
- DRoviraVirgili = Rovira i Virgili, Antoni (1923), *Diccionari català-castellà & castellà-català*, Barcelona, Antoni López, Llibreter.
- DSalvat = *Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondencia castellana*, Barcelona, Salvat, c. 1910.
- Epistolari de la València medieval = Rubio Vela, Agustín (2003), *Epistolari de la València medieval*, v. I, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- FEW = Wartburg, Walther von (1922-1969), *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, Basilea, De Gruyter. [en línia] <<https://lecteur-few.atilf.fr/index.php/site/apropos>> [Consulta: 24/06/2024].
- Glossarium = Du Cange, Charles Du Fresne (1733), *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, París, Oliva Caroli Osmont, via San-Jacobaea. [en línia l'edició de 1883-1887] <<http://ducange.enc.sorbonne.fr/?clear=1>> [Consulta: 24/06/2024].
- GRochegude = Rochegude, Henri-Pascal de (1819), *Essai d'un glossaire occitanien, pour servir a l'intelligence des poesies des troubadours*, Tolosa de Llenguadoc, Chez Benichet Cadet, Imprimeur-Libraire.
- Tirant = Martorell, Joanot (2005 [1490]), *Tirant lo Blanch*, ed. d'Albert Hauf, València, Ed. Tirant lo Blanch.
- Torcimany = Casas Homs, Josep M. (1956), «*Torcimany*» de Luis de Averçó, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Referències bibliogràfiques

- Anglade, Joseph (ed.) (1919), *Las leys d'amors, manuscrit de l'Académie des Jeux Floraux*, Tosola, Privat.
- Anglade, Joseph (ed.) (1926), «Las flors del Gay Saber», dins *Memòries*, vol. 1, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 31-122.
- Berry, André (1997), *L'oeuvre de Pey de Garros, poète gascon du XVIe siècle*, Bordeus, Presses Universitaires de Bordeaux.
- Boccaccio, Giovanni (1956 [1353]), *Il Decamerone*, ed. de Branca, Vittore, 2 vols., Torí, Letteratura Italiana Einaudi.

- Bofarull y Brocá, Antoni (1858), *Los trovadores nous: col-lecció de poesías catalanas escullidas de autòrs contemporáneos*, Barcelona, Llibreria Nacional y Estrangera de Salvador Manero.
- Canals, Antoni (s. d.), *Tractat de confessió*, edició de Casanova, Emili, CICA.
- Cazenave, F. de (1876), «Notice historique sur la commune de Sadillac», *Bulletin de la Société Historique et Archéologique du Périgord*, 3, 421-429.
- Compayré, Clément (1841), *Études historiques et documents inédits sur l'Albigeois le Castrais et l'ancien diocèse e Lavaur*, Albi, M. Papilhiau.
- Costa Carreras, Joan (2007), «Els criteris de codificació sintàctica de Pompeu Fabra», dins *Entorn i vigència de l'obra de Fabra: actes del II Col·loqui Internacional «La Lingüística de Pompeu Fabra»*, Montserrat, Anna & Cubells Bartolomé, Olga (coords.), Valls, Cossetània Edicions, pp. 181-189.
- Fabra i Poch, Pompeu (sota el pseudònim Esteve Arnau) (1893), «L'ensenyança de la llengua francesa a l'Institut de Barcelona», *L'Avenç*, segona època, núm. 1 (15-1-1893), p. 5-7 [I-II], dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Textos i materials. Cronologia general. Recepció de l'obra i la figura*, v. 9, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), Murgades, Josep, Kremnitz, Georg, Vallverdú, Francesc, Jané, Albert & Pineda, Anna (eds.) (2013), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1901) «M[onsieur]. Foulche Delbosc», *Pèl & Ploma*, núm. 83, vol. III (XII-1901); dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Textos i materials. Cronologia general. Recepció de l'obra i la figura*, v. 9, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Murgades, Josep, Kremnitz, Georg, Vallverdú, Francesc, Jané, Albert, Mir, Jordi & Pineda, Anna (eds.) (2013), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1907), «Sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari», *Anuari*, Barcelona, IEC, pp. 352-369; dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Articles erudits. Gramàtiques francesa i anglesa*, vol. 3, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Mascaró, Joan, Garcia Castanyer, M. Teresa & Wheeler, Max W. (eds.) (2006), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1912), *Gramàtica de la lengua catalana*, Barcelona, L'Avenç; dins *Obres completes. Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*, vol. 1, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Badia i Margarit, Antoni M., Martí i Castell, Joan, Julià-Muné, Joan & Bonet, Sebastià (2005), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1919-1947), *Converses filològiques*, dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Converses filològiques*, v. 7, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Rafel, Joaquim, Argenter, Joan A., Murgades, Josep, Toldrà, Maria & Tobella, Antoni (eds.) (2008), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1925), *Les principals faltes de gramàtica*, Barcelona, Barcino; dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Obra ortogràfica. Manuals divulgatius (1925-1926)*, v. 4, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Segarra, Mila & Rico, Albert (eds.) (2004), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1928), «Observacions de Pompeu Fabra al text "L'angoixa d'una tarda" de Josep Berenguer», *La Publicitat*, 18-08-1928, p. 4ab; dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Textos i materials. Cronologia general. Recepció de l'obra i la figura*, v. 9, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Murgades, Josep,

- Kremnitz, Georg, Vallverdú, Francesc, Jané, Albert, Mir, Jordi & Pineda, Anna (eds.) (2013), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (1934-1935), *Curs superior de català*, dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Sil·labari. Gramàtiques de 1918 (curs mitjà), 1928, 1929, 1941. Cursos orals*, v. 2, , Jordi & Solà, Joan (dirs.), a cura Lloret, Maria-Rosa, Ramos, Joan-Rafael, González-Agàpito, Josep (eds.) (2006), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Fabra i Poch, Pompeu (2008), *Epistolari*, dins *Pompeu Fabra. Obres completes. Epistolari. Curs de llengua catalana per correspondència*, v. 4, Mir, Jordi & Solà, Joan (dirs.), amb la col·laboració de Segarra, Mila & Rico, Albert (eds.), Barcelona, Proa/Edicions 62/Edicions 3i4/Editorial Moll.
- Ferrando Francés, Antoni (2018), *Fabra, Moll i Sanchis Guarnier. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- Ferrara, Sidur de (1995 [1553]), *Libro de las oracyones. Ferrara Ladino Siddur*, edició de Lazar, Moshe, Lacaster, Califòrnia, Labyrinthos.
- Gardère, M. de (1897), «Comptes des consuls de Montréal-du-Gers», *Archives Historiques du Département de la Gironde*, v. 32, pp. 1-319.
- Ginebra Serrabou, Jordi & Solà Cortassa, Joan (2007), *Pompeu Fabra: vida i obra*, Barcelona, Editorial Teide.
- Guinot Rodríguez, Enric & Ardit Lucas, Manel (2017), *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, València, Universitat de València.
- Haleví, Yehudá (1988), *Traducción castellana del Libro de El Kuzari de Yehudah Halevi*, edició de Lazar, Moshe, Hispanic Seminary of Medieval Studies, University Wisconsin, Madison.
- Lalou, Elisabeth (2018), «Les questions militaires sous le règne de Philippe le Bel», dins *Guerre et société en France, en Angleterre et en Bourgogne XIVe-XVe siècle*, Keen, Maurice et al. (dirs.), Lille, Publications de l'Institut de Recherches Historiques du Septentrion, pp. 37-62.
- Lamuela Garcia, Xavier & Murgades i Barceló, Josep (1984), *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema.
- Lozano Lerma, Josep (2012), *Pere Joan Porcar: Coses evengudes en la ciutat y regne de València: Dietari (1585-1629)*, València, Universitat de València.
- Martines Peres, Josep (2021), «Història del lèxic i *Curial e Güelfa*: el cas del verb *palesar*», dins *La «cavalleria umanistica» italiana/ The Italian «Humanistic Chivalry»*, Ferrando, Antoni & Babbi, Anna M. (coords.), Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 77-125.
- Martines Peres, Josep (en premsa), «L'obra de Fabra i la construcció del lèxic contemporani: el cas del verb *copsar*», *VI Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*.
- Martines Peres, Josep & Martínez-Martínez, Caterina (2024), «La norma i el canvi lexicosemàntic: el cas de *desenvolupar*», *Caplletra*, 76, 299-337.
- Martínez-Martínez, Caterina (2020a), *Origen i evolució dels connectors de contrast en català antic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Martínez-Martínez, Caterina (2020b), «El lèxic popular en la prosa de Fabra: l'*Epistolari*», dins *Canvi lingüístic, estandardització i identitat en català / Linguistic Change*,

- Standardization and Identity in Catalan*, Radatz, Hans-Ingo (ed.), Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 173-188.
- Martínez-Martínez, Caterina (2021a), «Norma fabriana i canvi lingüístic: el cas de *malgrat*», dins *De llengua i societat. De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*, Pradilla, Miquel À. (ed.), Barcelona, Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, pp. 165-178.
- Martínez-Martínez, Caterina (2021b), «Canvi lingüístic i codificació. Un acostament a gaudir i disfrutar», dins *De la innovació al cànon. Noves tendències de recerca en Filologia Catalana: llengua, literatura, educació i cultura*, Cortijo, Antonio & Sánchez, Elena (eds.), València, Editorial Afers, pp. 363-395.
- Olivier, Philippe (2009), *Dictionnaire d'ancien occitan auvergnat. Mauriacois et Sanflorain (1340-1540)*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- Puichaud, Casimir (1893), *Dictionnaire du patois du Bas-Gâtinais*, *Revue française de philologie*, I (A-F), II (G-Z), III (supplément).
- Sans i Travé, Josep Maria (1996), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya: Anys 1578 a 1611*, vol. 3, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Sans i Travé, Josep Maria (1997), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya: Anys 1611 a 1623*, vol. 4, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Segarra Neira, Mila (1985), *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Empúries.
- Simon i Tarrés, Antoni (1991), *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, Barcelona, Curial.
- Solà Cortassa, Joan (1987), *L'obra de Pompeu Fabra*, Barcelona, Editorial Teide.
- Villena, Enrique de (1994 [1427-1428]), *Traducción y glosas de la Eneida*. Libros I-III, ed. de Cátedra, Pedro M., Madrid, Turner Libros.

© Josep Martines Peres, 2024.

Llevat que s'hi indiqui el contrari, els continguts d'aquesta revista estan subjectes a la [llicència de Creative Commons: Reconeixement 4.0 Internacional](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).